

Návrh na přípravu vyučovací hodiny k tématu „Železná opona“

Následující celek je určený pro žáky 9. tříd. Témata souvisejícími se železnou oponou se mohou zabývat při probírání studené války.

Tato stránka pro Vás má být podnětem. Může Vám sloužit jako základ, ale samozřejmě se můžete rozhodnout pro využití pouze jednotlivých materiálů. Prameny použité v tomto návrhu na přípravu vyučovací hodiny najdete v lepší kvalitě na našich stránkách, jsou použitelné ale i v černobílé verzi.

Příprava hodiny k tématu Železná opona

Úvod do tématu – opakování

Fotografie železné opony

Otázky k fotografii:

Co je na fotografii? Kudy probíhala tato hranice? Jak se jí říkalo? Jaké systémy oddělovala?

Opakování pojmů: Mashallův plán – RVHP, NATO – Varšavská smlouva, osobnosti

Pojem železná opona (informační text pro učitele)

Původně označoval pojem „železná opona“ v němčině i v češtině ochrannou stěnu, která byla po několika požárech zavedena povinně v každém divadle, aby se oddělilo jeviště od hlediště.

Winston Churchill vztáhnul tento obraz absolutního rozdělení dvou prostor na poválečnou situaci mezi Východem a Západem. V telegramu americkému prezidentovi Harrymu Trumanovi z 12. května 1945 Winston Churchill napsal: „Situace v Evropě mi dělá obrovské starosti. Spustila se zde železná opona. Zdá se být více než pravděpodobné, že celá oblast východně od linie Lübeck – Terst – Korfu přejde brzy do rukou Rusů!“

Na veřejnost se tato metafora dostala ale teprve o rok později. Britský ministerský předseda použil tento slavný výraz poprvé veřejně 5. března 1946 při projevu na Westminster College ve Fultonu v Missouri. Churchill vyzval ve svém proslovu americké politiky, aby se i nadále angažovali v Evropě a vytvářeli tak protiváhu Sovětskému svazu.

From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent.

Od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona.

Hraniční zátarasy (informační text pro učitele)

Hranice mezi Československem a Spolkovou republikou Německo dlouhá 356km byla od počátku 50. let 20. století až do roku 1989 jednou z nejtřeštěnějších hranic v Evropě. Od roku 1951 zde vznikala různá zařízení, která měla zabezpečit její neprostupnost. Tento systém překážek a pastí byl oficiálně namířen proti tzv. západním nepřítelům, agentům imperialistických států, ve skutečnosti měl ale zabránit nespokojeným obyvatelům v útěku z Československa. V komunistické terminologii se mluvilo o „zařízeních na ochranu hranice“ a lidé, kteří se hranici snažili překonat, byli označováni jako „narušitelé hranice“.

Zakázané a hraniční pásmo.

Krátce po komunistickém převratu v únoru 1948 byl omezen přístup k hranici. Prováděla se přísná kontrola osob, lidé kteří v blízkosti hranice nebydleli nebo nepracovali, měli do tohoto území vstup zakázán. V roce 1951 vydalo Ministerstvo národní bezpečnosti Ustanovení o pohraničním území, kterým se zavádělo hraniční a zakázané pásmo.

Zakázané pásmo tvořil pás území přímo při hranici do dvou kilometrů šířky. Z tohoto území se museli všichni vystěhovat, nikdo zde nesměl bydlet, kromě hlídek Pohraniční stráže sem nesměl nikdo vstupovat.

Na zakázané pásmo navazovalo hraniční pásmo o hloubce 2 až 5 km, v některých případech ale až 12 km. V tomto území mohly bydlet pouze prověřené osoby, jako například členové komunistické strany. Pro vstup do hraničního pásma bylo potřeba zvláštní povolení. Osobám zdržujícím se v hraničním pásmu bylo zakázáno zdržovat

se bez povolení od setmění do svítání mimo veřejné cesty, silnice a železnice. Přibližně do hloubky 8 kilometrů od hranic byly z komunikací odstraněny veškeré orientační tabulky a pomůcky.

Zřízení pohraničního pásma mělo katastrofální důsledky pro osídlení českého pohraničí, které bylo už tak značně zdecimováno vyhnáním sudetských Němců. Všechny obce v zakázaném pásmu byly vysídleny, většina budov zbořena. Vysídlení postihlo celkem přibližně 800 rodin, což představuje asi 2500 osob. Z hraničního pásma musely odejít všechny tzv. nespolehlivé osoby. Důsledky takového zacházení s krajinou a jejími obyvateli jsou v pohraničí patrné dodnes.

Hraniční zátarasy

V roce 1951 byly poblíž hranice se Západem vykáceny průseky o šířce 20m, ve kterých byl vztýčen plot z ostnatého drátu. Tento plot měl tři řady, prostřední řada byla pod proudem, který kolísal mezi 5 a 15 tisíci volty. Některé nepřehledné úseky kolem hranice byly zaminovány. Před drátěným zátarasem byl zoraný pás půdy, který sloužil k odkrytí stop uprchlíků. Podél zátarasu byly hlídkové věže. Celý systém byl doplněn kotouči z ostnatých drátů, betonovými protivozidlovými jehlany na příhraničních cestách a různými nástrahovými systémy se světlicemi a dělbuchy.

Elektrický proud byl do zátarasů vpouštěn až do roku 1965. Do té doby zahynulo v elektrických drátech 95 lidí. Poslední obětí elektrického zátarasu byl sedmnáctiletý Břetislav Funiok, zemřel 22. prosince 1965.

Od poloviny 60. let byl pro zabezpečení hranice využíván elektronický systém. Základem tohoto systému byla tzv. signální stěna. Jednalo se o více než dva metry vysoký plot z ostnatého drátu napájeného slaboproudem. Spojení dvou a více drátů způsobilo zkrat na tzv. signálním přístroji, který začal vydávat alarmující zvuk. Ploty z ostnatého drátu byly posunuty více do vnitrozemí, takže příslušníci Pohraniční stráže měli více času na dopadení uprchlíka, kterému se je podařilo překonat. I před tímto zátarasem byl pás zorané země na zachycení stop uprchlíka. Také součástí tohoto systému byla řada doplňků, jako např. různé nášlapné překážky se signalizací a světlomety, betonová a železná ježci atd. Navíc zde fungoval důmyslný systém cest sloužících k rychlému pronásledování uprchlíků.

Z pohledu z bavorské strany vypadala hranice jako otevřená a klidná, protože drátěné zátarasy byly až několik kilometrů ve vnitrozemí. Bavorská pohraniční policie zaznamenala ve výroční zprávě z roku 1980 následující poznatky z pozorování hranice: „Důkladně, ale ve srovnání s hranicí s NDR relativně „humánně“ zabezpečená hranice připadá neinformovanému pozorovateli jako otevřená hranice, protože československá Pohraniční stráž přesunula hraniční zátarasy z bezprostřední blízkosti hranice do vnitrozemí.“ Ve výroční zprávě z roku 1976 se píše: „Ale i tady existuje železná opona, československé hraniční zátarasy byly pouze většinou přesunuty od hranice dále do vnitrozemí a unikly tak pohledu návštěvníka hranice. Krajina díky tomu působí poklidným dojmem.“ Proto také museli být němečtí turisté upozorňováni na to, kde začíná československé území. Bavorská pohraniční policie je informovala prostřednictvím cedulí a informačních letáků. V roce 1983 například provedla bavorská pohraniční policie 800 turistických prohlídek na československé hranici, přičemž informovala o hranici více než 24 000 osob.

Přechod k tématu **Cestování**

Otázky: Byli jste už někdy v Německu? Jak to vypadalo na hraničním přechodu? Potřebovali jste něco speciálního?

Jak se cestovalo z Československa do zahraničí před rokem 1990. (Informační text pro učitele)

Legální vycestování obyvatelům Československa do zahraničí bylo značně znesnadněno bezprostředně v souvislosti s převzetím moci komunisty v únoru 1948. Už 23. února 1948 zrušilo komunistické ministerstvo vnitra platnost všech cestovních pasů československých občanů. Získat cestovní pas nebylo pro některé občany (zejména pro ty tzv. nespolehlivé) jednoduché ani v následujících letech, a pokud někdo pas vlastnil, ještě zdaleka neměl vyhráno. Zvláště cesta do některé z nesocialistických zemí, byla spojena s celou řadou byrokratických a často ponižujících kroků, jejichž cílem bylo co nejvíce znemožnit kontakt lidí se Západem. V průměru pouze 25 % všech cestujících na hranicích se SRN tvořili českoslovenští občané. Koncem 80. let vypadala například celá procedura vedoucí k získání povolení k vycestování přibližně takto:

- Ve Státní bance československé bylo nutné podat žádost o devizový příslib. Byla to jediná možnost, jak získat oficiální cestou cizí měnu za československé koruny, ovšem pouze v omezeném množství. Žádost musel doporučit zaměstnavatel, škola nebo národní výbor. Žádost se opatřila kolkem a několik týdnů se čekalo na vyřízení. Devizový příslib byl udělován každý rok do konce března. Žádat o něj mohl každý, nespolehlivým osobám ale zpravidla nebyl přidělován. Bez devizového příslibu nebylo možné vycestovat. (Devizový příslib mohl být nahrazen pozváním. V takovém případě musel pro svého hosta devizový cizinec ve Státní bance československé složit 36,50 německých marek nebo ekvivalent v jiné volně směnitelné měně na každý den cesty.)
- Bylo potřeba podat žádost o výpis z rejstříku trestů. Výpis přišel poštou asi za tři týdny, jeho platnost byla dva měsíce.
- Muselo se požádat o výjezdní doložku (vlastní povolení k vycestování), tuto žádost musel opět doporučit zaměstnavatel, škola, vojenská správa nebo národní výbor. Zaměstnavatel vyžadoval splnění několika dalších náležitostí a osobní pohovor na kádrovém oddělení, než žádost doporučil. Rovněž škola podmiňovala doporučení pro vydání výjezdní doložky vyplněním podrobné žádosti, kde bylo nutné uvést cíl cesty, a kterou musel doporučit vedoucí učitele studijní skupiny, vedoucí učitel ročníku a předseda Socialistického svazu mládeže. K žádosti se přikládaly dvě fotografie, kolek v hodnotě 50 Kčs, cestovní pas, devizový příslib a výpis z rejstříku trestů. S žádostí se muselo jít osobně na oddělení pasů a víz Sboru národní

bezpečnosti. Zpracovávání žádosti o výjezdní doložku trvalo asi jeden měsíc. Během této doby neměl žadatel cestovní pas, takže nemohl cestovat ani do socialistických zemí.

- Bylo nutné podat žádost o turistické vízum. To bylo možné přímo na velvyslanectvích v Praze, případně prostřednictvím Čedoku, což ale trvalo déle. Ke každé žádosti se přikládala jedna až tři fotografie, dále cestovní pas a výjezdní doložka. Během vyřizování žádosti o turistická víza (doba byla různá, např. průjezdní vízum do Spolkové republiky Německo bylo na počkání, vízum do Francie asi za tři týdny) neměl žadatel cestovní pas, takže nemohl cestovat ani do socialistických zemí.
- Ve Státní bance československé se pak muselo vyplnit celní a devizové prohlášení opatřené kolkem v hodnotě 300 Kčs (pro cestu nad 4 dny do kapitalistických zemí) a bylo zde možné vyměnit valuty.
- V případě, že byl cestující vysokoškolák, musel odevzdat zaměstnavateli vysokoškolský diplom.
- V případě, že byl cestující voják, musel odevzdat vojenskou knížku vojenské správě, a potvrzení o odevzdání vzít s sebou.

Cesta do Československa pro občany Spolkové republiky Německo

Také pro občany Spolkové republiky Německo bylo cestování do Československa v době železné opony spojeno s mnohem většími obtížemi než cestování do západních zemí. Na rozdíl od občanů států východního bloku jim však překročení hranice nikdo neznemožňoval.

Dnes stačí občanům Evropské unie vytáhnout občanský průkaz, pokud chtějí přes českou hranici.

Jak probíhala pro občany spolkové republiky cesta do Československa před rokem 1989?

Pro cestu do Československa bylo nutné opatřit si platné vízum. Západní Němci mohli získat vízum na vízovém a konzulárním oddělení velvyslanectví Československé socialistické republiky v Bonnu, případně při československé vojenské misi v Západním Berlíně. Zahraniční zastoupení mělo Československo dále v Baden-Badenu, Düsseldorfu, Frankfurtu nad Mohanem, v Hamburku a v Mnichově. Jen s obtížemi, ale většinou vůbec ne, získávali československá víza policisté a duchovní. Kvůli závažným osobním nebo obchodním důvodům mohla československá pohraniční policie přímo na hranici udělit krátkodobé povolení k cestě. Pokud například došlo k úmrtí nebo onemocnění člena rodiny, mohl se celý úřední postup pro příbuzné výrazně zkrátit. Stejně tak byla procedura kratší pro ty, co nechtěli v Československu přenocovat: Mnoho obyvatel bavorského pohraničí jezdilo oklikou přes rakouský Wullowitz do Dolního Dvořiště

v Československu. Pouze zde bylo možné získat jedno- nebo dvoudenní vízum bez dlouhého čekání. Pro překročení hranice z Rakouska byly potřeba následující dokumenty:

- žádost o vízum, která stála 50 až 72 šilinků
- platný cestovní pas
- povinně vyměněná částka v hodnotě 100 šilinků na den, která se nesměla vyvézt zpět ze země
- pojištění auta

Vycestovat se mohlo přes hraniční přechod s Bavorskem.

Krátce před sametovou revolucí v roce 1989 bylo západním turistům umožněno získat na hraničním přechodu Waidhaus/Rozvadov krátkodobá víza přímo na místě za poplatek 60 marek [asi 30 euro]. Této možnosti využilo v roce 1989 přibližně 82 000 osob.

Hraniční kontrola probíhala na bavorské straně většinou bezproblémově. Naproti tomu na československé straně museli turisté počítat s několikahodinovým čekáním.

Ve výroční zprávě Bavorské pohraniční policie z roku 1975 se píše: „Na obou stranách státní hranice jsou cestující v obou směrech podrobeni absolutní kontrole. Ta na československé straně odpovídá velmi přísným metodám, které jsou běžné ve státech východního bloku a které neberou žádné ohledy na cestujícího, dobu trvání kontroly, zpoždění vlaku atd. Často byli cestující vráceni zpět bez udání důvodu. Někde jsme získali dojem, že radost ze služby československých kontrolních orgánů závisí částečně na jejich náladě a částečně na televizním programu (sportovní přenosy!). Občasné zpřísněné kontroly a pravděpodobně takovéto „interní“ záležitosti měly pak opětovně za následek několikahodinové čekací doby.“

V obdobích zvýšeného cestovního ruchu, například během Velikonoc nebo na Boží tělo, byly čekací doby až deset hodin. Přísné postupy při kontrolách zacházely až tak daleko, že cestujícím, jejichž současná podoba se lišila od fotografie v cestovním pase, byla cesta zamítnuta. Každoročně bylo na hranicích odmítnuto až 7000 občanů spolkové republiky.

Před rokem 1989 cestovali do Československa spíše obchodníci, mezi nimiž bylo hodně obchodníků se dřevem. Čistě turistické cesty byly vzácné, většinou se jednalo o rodinná setkání. Cestující, pro které platila vízová povinnost, se museli v Československu povinně nahlásit. Místo, kde tak mohli učinit, bylo ale o víkendech a svátcích zavřené. Pokud cestující nesplnil tuto povinnost, musel zaplatit pokutu. Cestující se této šikaně podrobovali, protože nesouhlas by mohl mít za následek dlouhé handrkování na hranicích nebo zákaz opětovného vstupu do Československa. Cestující si v Československu museli povinně vyměnit peníze, což socialistickému státu pomáhalo zvyšovat devizové příjmy. Částka se pohybovala mezi 12 a 30 německými markami na den.

Mnoho Němců dávalo při zpáteční cestě najevo úlevu, že mají nevypočitatelnou hraniční kontrolu za sebou. Poprvé po deseti letech klesl počet cestujících v roce 1974. Výroční zpráva Bavorské pohraniční policie to vysvětluje takto: „Na poklesu cestovního ruchu nesou vinu v neposlední řadě zřejmě i četné šikanující kontroly československých policistů.“

Na zpáteční cestě do spolkové republiky podávali cestující zaměstnancům Bavorské pohraniční policie zprávy o situaci svých přátel a příbuzných v Československu a pomáhali jim tak nahlédnout do dění v sousední zemi.

Skupinová práce

Skupina 1: Jak se cestovalo z Československa do zahraničí před rokem 1990

Zdeněk Hromas: Cestování v časech socialismu (zdroj: www.totalita.cz)

Bydlím dlouhá léta v Železném Brodě. Pro zapomnětlivé a mladší ročníky bych rád připomněl, co všechno bylo nezbytně zapotřebí do roku 1990 k tomu, abych mohl čas od času /děti a manželka bez nároku/ navštívit vlastní sestru legálně vystěhovanou a bydlící sto kilometrů západně od našich hranic v tehdejším západním Německu.

Kromě platného cestovního pasu, jehož vydání bylo spojeno s nepředstavitelnými obstrukcemi, jsem bezvýhradně potřeboval z ciziny notářsky ověřené pozvání k návštěvě, které nesmělo být starší než tuším tři měsíce, v němž se sestra zavazovala uhradit veškeré možné náklady spojené s mým pobytem. Dále platný výpis z rejstříků trestů.

Zároveň do hry vstoupila vojenská správa, která vydávala písemný souhlas, případně nesouhlas s návštěvou. Mnohokrát jsem tam absolvoval stupidní školení ohledně špiónů. Další nezbytnou nutností byla žádost směřovaná na zaměstnavatele a ROH, zda-li také oni s mojí soukromou návštěvou souhlasí. Většinou písemně souhlasili, nicméně to bylo podmíněno dalšími instrukcemi a pohovory.

Na základě notářsky ověřeného pozvání, platného výpisu z rejstříku trestů, písemného souhlasu vojenské správy, zaměstnavatele a ROH, jsem na Okresním oddělení pasů a víz mohl vyplnit rozsáhlou žádost o výjezdní doložku. Žádost jsem mnohokrát přepracovával, neboť co úředník to jiný pohled na details. Nikdy se nestalo, že by úředník do žádosti cokoliv doplnil nebo jsem jí mohl opravit v kanceláři.

Když byla žádost konečně přijata, nezbylo než čekat na vydání výjezdní doložky, kterou jsem si musel vyzvednout osobně. Několikrát se stalo, že nebyla prý jakousi administrativní chybou v termínu hotova, a celou anabázi jsem musel absolvovat znovu, neboť všechna ta povolení a potvrzení měla určitou dobu platnosti.

S platnou výjezdní doložkou pak už jen zbývalo zajít na banku, kde jsem vyplnil žádost o přidělení devíz. Potom jsem si mohl zakoupit cca 25 DM na celou dobu pobytu, na což jsem dostal písemné potvrzení banky o jejich řádném nabytí. Před každým odjezdem jsem pak už jen musel odevzdat vojenskou knížku na což jsem obdržel písemné potvrzení opatřené kulatým razítkem. Německé vízum do pasu přicházelo do týdne od podání žádosti. Zbývalo nakoupit kolky, vyplnit celní a devizové prohlášení a vyrazit.

*Pro samotnou jednu cestu přes západní hranici jsem tedy tehdy bezpodmínečně potřeboval:
platný pas,
platné vízum,
platnou výjezdní doložku,
platné potvrzení o odevzdání vojenské knížky,*

*platné potvrzení banky o přidělení devíz,
platné okolkované celní a devizové prohlášení,
neskutečně silné nervy.*

V textu se objevuje řada dobových pojmů. Které z nich neznáš? Co všechno musel Zdeněk Hromas podniknout, aby mohl navštívit svoji sestru ve Spolkové republice Německo?

Skupina 2: Cesta do Československa pro občany Spolkové republiky Německo

Pro cestu do Československa bylo nutné opatřit si platné vízum. Západní Němci mohli získat vízum na vízovém a konzulárním oddělení velvyslanectví Československé socialistické republiky v Bonnu, případně při československé vojenské misi v Západním Berlíně. Zahraniční zastoupení mělo Československo dále v Baden-Badenu, Düsseldorfu, Frankfurtu nad Mohanem, v Hamburku a v Mnichově. Jen s obtížemi, ale většinou vůbec ne, získávali československá víza policisté a duchovní. Kvůli závažným osobním nebo obchodním důvodům mohla československá pohraniční policie přímo na hranici udělit krátkodobé povolení k cestě. Pokud například došlo k úmrtí nebo onemocnění člena rodiny, mohl se celý úřední postup pro příbuzné výrazně zkrátit. Stejně tak byla procedura kratší pro ty, co nechtěli v Československu přenocovat: Mnoho obyvatel bavorského pohraničí jezdilo oklikou přes rakouský Wullowitz do Dolního Dvořiště v Československu. Pouze zde bylo možné získat jedno- nebo dvoudenní vízum bez dlouhého čekání. Pro překročení hranice z Rakouska byly potřeba následující dokumenty:

- žádost o vízum, která stála 50 až 72 šilinků
- platný cestovní pas
- povinně vyměněná částka v hodnotě 100 šilinků na den, která se nesměla vyvézt zpět ze země
- pojištění auta

Hraniční kontrola probíhala na bavorské straně většinou bezproblémově. Naproti tomu na československé straně museli turisté počítat s několikahodinovým čekáním.

Ve výroční zprávě Bavorské pohraniční policie z roku 1975 se píše: „Na obou stranách státní hranice jsou cestující v obou směrech podrobeni absolutní kontrole. Ta na československé straně odpovídá velmi přísným metodám, které jsou běžné ve státech východního bloku a které neberou žádné ohledy na cestujícího, dobu trvání kontroly, zpoždění vlaku atd. Často byli cestující vráceni zpět bez udání důvodu. Někde jsme získali dojem, že radost ze služby československých kontrolních orgánů závisí částečně na jejich náladě a částečně na televizním programu (sportovní přenosy!). Občasné zpřísněné kontroly a pravděpodobně takovéto „interní“ záležitosti měly pak opětovně za následek několikahodinové čekací doby.“

V obdobích zvýšeného cestovního ruchu, například během Velikonoc nebo na Boží tělo, byly čekací doby až deset hodin. Přísné postupy při kontrolách zacházely až tak daleko, že cestujícím, jejichž současná podoba se lišila od fotografie v cestovním pase, byla cesta zamítnuta. Každoročně bylo na hranicích odmítnuto až 7000 občanů spolkové republiky.

Cestující si v Československu museli povinně vyměnit peníze, což socialistickému státu pomáhalo zvyšovat devizové příjmy. Částka se pohybovala mezi 12 a 30 německými markami na den.

Mnoho Němců dávalo při zpáteční cestě najevo úlevu, že mají nevypočitatelnou hraniční kontrolu za sebou. Poprvé po deseti letech klesl počet cestujících v roce 1974. Výroční zpráva Bavorské pohraniční policie to vysvětluje takto: „Na poklesu

ČESKO|BAVORSKÝ
DĚJEPIS

cestovního ruchu nesou vinu v neposlední řadě zřejmě i četné šikanující kontroly československých policistů.“

Otázky: Co potřebovali občané SRN před rokem 1989, když chtěli jet do Československa? Jaká byla situace na hraničních přechodech? Myslíte, že tato zkušenost ovlivňuje lidi dodnes?

Otázka: Co ti, kteří nemohli cestovat? Bylo nebezpečné utéct? (odkaz na hraniční zátaras)

Pokus o shrnutí počtu osob, které zahynuly při pokusu o přechod československých hranic s Rakouskem a Německem (SRN a NDR) v období od února 1948 do konce roku 1989 (podle: Pulec, Martin, Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrčených na státní hranici, Praha 2006. (elektronická verze na <http://www.mvcr.cz/policie/udv/sesity/sesit13/sesit13.pdf>)

- Při pokusu o přechod československých hranic s Německem a Rakouskem bylo zastřeleno 143 lidí.
- Při pokusu o přechod československých hranic s Německem a s Rakouskem bylo usmrceno v „elektrickém zařízení k ochraně hranic“ 95 lidí.
- Při překonávání vodní československé hranice s Rakouskem a s Německem utonulo 11 lidí. V tomto počtu jsou zahrnuti pouze lidé, kteří prokazatelně utonuli při přechodu hranice. Při studiu archivního materiálu bylo zaznamenáno dalších zhruba 50 osob, které byly nalezeny utonulé v pohraničních řekách. Není však možné zjistit, kdo z nich zahynul při přechodu hranic a kdo z jiných příčin.
- Při pokusu o přechod československých hranic s Německem a s Rakouskem spáchalo sebevraždu z obav před zatčením 17 osob.
- Při pokusu překonat československé hranice s Německem a s Rakouskem zahynulo v důsledku sestřelení vojenským letounem, srážky s vojenským letounem nebo následkem havárie 5 pilotů letounů a rožala.
- Při pokusu překonat československé hranice s Německem a s Rakouskem zahynulo v automobilech při havárii způsobené pohraničními zátaras 5 osob.
- Při pokusu o přechod československých hranic s Německem a s Rakouskem byly nastraženými minami umístěnými v ženíjním zátarasu usmrceny 2 osoby.
- Při přechodu československých hranic s Německem zemřela 1 osoba na selhání organismu krátce po zatčení.
- Při přechodu československých hranic s Rakouskem byla 1 osoba roztrhána služebními psy.
- **Celkem bylo při přechodu československých hranic s Rakouskem a s Německem (SRN, NDR) v letech 1948–1989 usmrceno 280 lidí.** Vedle československých občanů také 14 občanů Rakouska, 31 občanů Polska, 7 občanů poválečného Německa (do roku 1949), 10 občanů SRN, 13 občanů NDR, 4 občané Jugoslávie, 7 občanů Maďarska, 1 občan Francie a 1 občan Maroka.

DÚ:

Podívejte se na stránky www.ceskobavorskydejepis.cz, co se zde dá zjistit o útěcích přes železnou oponu. Popiš nějaký případ.